

ВІДГУК

офіційного опонента

кандидата педагогічних наук, доцента **ПАВЕЛЬЧУК Марини Олександрівни**

на дисертаційне дослідження **ТУРІЦИНОЇ Олени Миколаївни**

на тему: **«Формування крос-культурної компетентності**

бакалаврів з міжнародних відносин»,

подане на здобуття ступеня доктора філософії

зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»

галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка»

Актуальність теми виконаної роботи. У сучасних умовах глобалізації, європейської інтеграції України та активізації міжнародного співробітництва особливої актуальності набуває проблема підготовки фахівців, здатних ефективно діяти в полікультурному середовищі. Професійна діяльність фахівців з міжнародних відносин дедалі більше пов'язана з участю в міжнародних комунікаціях, переговорах, реалізації спільних проєктів і налагодженні взаємодії з представниками різних культур, що зумовлює необхідність формування у них крос-культурної компетентності як важливої складової професійної підготовки.

Актуальність дослідження визначається зростаючими вимогами до професійної компетентності майбутніх фахівців міжнародного профілю, їхньої готовності до міжкультурної комунікації, розуміння культурного різноманіття та здатності ефективно виконувати професійні завдання в умовах глобального середовища. Вагомого значення ця проблема набуває у контексті активної участі України у міжнародних політичних, економічних і безпекових процесах, розвитку співпраці з Європейським Союзом та міжнародними організаціями.

Безперечною перевагою роботи є комплексний підхід до розгляду проблеми формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин, що передбачає теоретичне обґрунтування педагогічних умов, розроблення структурно-функціональної моделі та впровадження сучасних освітніх технологій, інтерактивних методів навчання й засобів моделювання міжкультурної професійної взаємодії.

Значущість дослідження посилюється в контексті оновлення змісту професійної підготовки здобувачів освіти з міжнародних відносин відповідно до сучасних викликів міжнародного середовища. Представлені в дисертації наукові положення та практичні розробки спрямовані на вирішення актуального науково-педагогічного завдання та мають значення для вдосконалення підготовки майбутніх фахівців, здатних до ефективної міжкультурної професійної взаємодії.

Тому актуальність виконаного дослідження не викликає сумнівів, а рецензована робота є вагомим внеском у наукове вирішення проблеми формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин у закладах вищої освіти.

Нові факти, одержані здобувачкою. Слід відзначити, що належному обґрунтуванню актуальності дослідження та достовірності отриманих результатів сприяли глибокий аналіз наукових джерел із досліджуваної проблематики, а також узагальнення вітчизняного й зарубіжного досвіду формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців з міжнародних відносин. Безперечною перевагою роботи є комплексний розгляд теоретичних і практичних засад формування крос-культурної компетентності, а також використання сучасних освітніх технологій, інтерактивних методів навчання та засобів організації міжкультурної взаємодії у професійній підготовці здобувачів освіти. Це надало авторці можливість сформулювати цілісне бачення досліджуваної проблеми та запропонувати науково обґрунтовані шляхи її вирішення.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що:

- вперше визначено, обґрунтовано та експериментально перевірено комплекс педагогічних умов формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин (забезпечення крос-культурної складової змісту професійної підготовки; упровадження елементів предметно-мовного інтегрованого навчання (CLIL) та інноваційних педагогічних технологій; створення міжкультурного освітнього середовища закладу вищої освіти як простору постійної крос-культурної взаємодії), спрямований на формування емоційно-ціннісного, когнітивно-пізнавального, діяльнісно-поведінкового та саморегулятивного компонентів компетентності;

- розроблено структурно-функціональну модель її формування, що забезпечує інтеграцію мети, змісту, методів, технологій і результатів професійної підготовки та відображає цілісність і поетапність цього процесу (методологічно-цільовий, змістово-процесуальний, діагностично-результативний блоки);

- уточнено сутність поняття «крос-культурна компетентність» та запропоновано авторське визначення «крос-культурна компетентність бакалаврів з міжнародних відносин» як інтегративної професійно-особистісної характеристики, що охоплює систему цінностей, знань, комунікативних умінь і моделей поведінки та забезпечує ефективну взаємодію в полікультурному середовищі. Конкретизовано її структуру, компоненти, показники та рівні сформованості;

- набули подальшого розвитку методи і технології професійної підготовки, зокрема інтерактивні, імітаційно-ігрові, кейс-орієнтовані та тренінгові технології, а також технології CLIL, що забезпечують моделювання ситуацій професійної міжкультурної взаємодії.

Значення отриманих авторкою результатів для педагогічної науки і практики.

Практичне значення результатів дослідження полягає у розробленні та впровадженні навчально-методичного забезпечення професійної підготовки бакалаврів зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», спрямованого на формування їхньої крос-культурної компетентності. Розроблено робочі програми і силабуси навчальних дисциплін, методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів, а також комплекс імітаційних і рольових ігор, тренінгових програм і навчальних кейсів. Створено студентський науковий гурток, дискусійні та комунікативні платформи, що сприяють розвитку міжкультурного досвіду й крос-культурної компетентності здобувачів освіти. Результати дослідження можуть бути використані під час розроблення й оновлення навчально-методичного забезпечення та освітньо-професійних програм спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», а також становлять науково-методичне підґрунтя для подальшого вдосконалення професійної підготовки бакалаврів до ефективної міжкультурної професійної взаємодії.

Практичне значення наукового доробку О. М. Туріциної також підтверджено впровадженням результатів дисертаційного дослідження в освітній процес закладів вищої освіти, про що свідчать відповідні акти впровадження та довідки.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні. Дисертаційне дослідження виконано на основі репрезентативної джерельної бази, яка охоплює широкий спектр вітчизняних і зарубіжних наукових праць із проблематики формування крос-культурної компетентності. Опрацювання значного масиву наукових джерел забезпечило належний рівень теоретичного обґрунтування дослідження, сприяло формулюванню аргументованих наукових положень і висновків. Використана джерельна база свідчить про системність, комплексність і ґрунтовність проведеного дослідження, а також високий рівень методологічної підготовки здобувачки.

Досягненню мети дослідження та вирішення поставлених завдань сприяло використання комплексу взаємопов'язаних методів наукового пізнання, зокрема теоретичних, емпіричних і статистичних, що забезпечило достовірність та обґрунтованість отриманих результатів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність. Структура дисертаційного дослідження О. М. Туріциної логічна. У дисертації виражено й коректно сформульовано науковий апарат, визначено наукову новизну та обґрунтовано практичне значення отриманих результатів.

Робота складається з трьох логічно пов'язаних розділів. У першому розділі **«Теоретичні основи формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин»** здійснено теоретичний аналіз проблеми формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців з міжнародних відносин, обґрунтовано її значущість у контексті глобалізаційних процесів та розвитку міжнародної взаємодії. Уточнено сутність поняття «крос-культурна компетентність», визначено її як інтегративну професійно-особистісну характеристику, що охоплює систему цінностей, знань, комунікативних умінь і моделей поведінки та відображає здатність до ефективної професійної взаємодії в полікультурному середовищі; змістово представлена лінгвістичним, етичним, соціально-комунікативним, психологічним і професійно-прикладним аспектами). Проаналізовано роль крос-культурної компетентності у професійній підготовці бакалаврів з міжнародних відносин, встановлено необхідність інтеграції крос-культурного компонента в освітній процес та використання сучасних інтерактивних методів навчання. Виявлено проблеми, пов'язані з недостатньою представленістю міжкультурної складової у змісті професійної підготовки та обмеженими можливостями практичної міжкультурної взаємодії.

У другому розділі **«Методологічні та методичні основи формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин»** обґрунтовано методологічні підходи та педагогічні засади формування крос-культурної компетентності майбутніх фахівців міжнародного профілю. Визначено систему загальнопедагогічних і спеціальних етнопедагогічних принципів, що забезпечують цілісність, професійну спрямованість та міжкультурний характер освітнього процесу. Обґрунтовано комплекс методологічних підходів (системний, діяльнісний, синергетичний, особистісно-орієнтований, аксіологічний і компетентнісний), інтеграція яких забезпечує розвиток готовності здобувачів освіти до ефективної міжкультурної взаємодії. Теоретично визначено педагогічні умови формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин, що передбачають інтеграцію крос-культурного компонента у зміст професійної підготовки, використання інноваційних педагогічних технологій та створення міжкультурного освітнього середовища. На основі визначених засад розроблено структурно-функціональну модель формування крос-культурної компетентності, яка охоплює методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і діагностично-результативний блоки та забезпечує цілісність і практичну спрямованість процесу професійної підготовки.

У третьому розділі **«Експериментальна перевірка ефективності формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин»** представлено організаційно-методичне забезпечення та результати педагогічного експерименту, спрямованого на перевірку ефективності визначених педагогічних умов і розробленої структурно-функціональної моделі формування крос-культурної компетентності. У межах

експериментального дослідження оновлено зміст професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин, упроваджено крос-культурний компонент у фахові дисципліни, елементи предметно-мовного інтегрованого навчання, інтерактивні освітні технології (кейси, тренінги, рольові та ситуаційні ігри), а також організовано міжкультурне освітнє середовище як простір практичної взаємодії здобувачів освіти. Визначено комплекс діагностичних інструментів для оцінювання рівнів сформованості крос-культурної компетентності за основними структурними компонентами. Результати педагогічного експерименту засвідчили позитивну динаміку сформованості крос-культурної компетентності студентів експериментальної групи, що проявилася у зростанні кількості здобувачів із високим і достатнім рівнями її сформованості та зменшенні частки студентів із нижчими рівнями. Статистичний аналіз отриманих результатів підтвердив достовірність виявлених змін та ефективність визначених педагогічних умов. Проведене дослідження доводить доцільність упровадження розробленої моделі й методичного забезпечення у процес професійної підготовки бакалаврів з міжнародних відносин.

Загалом дисертація має цілісний, логічно завершений характер самостійної наукової праці, що становить вагомий внесок у розвиток теорії та практики професійної підготовки майбутніх фахівців із міжнародних відносин у контексті формування їхньої крос-культурної компетентності.

Найсуттєвіші результати дослідження. Отже, найбільш суттєвими результатами дисертаційного дослідження, особисто одержаними дисертанткою, можна вважати:

- теоретичне обґрунтування проблеми формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин, уточнення сутності поняття «крос-культурна компетентність бакалаврів з міжнародних відносин», визначення її структури, компонентів, показників та рівнів сформованості в контексті сучасних вимог до професійної підготовки фахівців міжнародного профілю;

- обґрунтування педагогічних умов формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин, що передбачають забезпечення крос-культурної складової змісту професійної підготовки, упровадження елементів предметно-мовного інтегрованого навчання та системи інноваційних педагогічних технологій та також створення міжкультурного освітнього середовища закладу вищої освіти як простору постійної крос-культурної взаємодії;

- розроблення структурно-функціональної моделі формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин, яка охоплює методологічно-цільовий, змістово-процесуальний та діагностично-результативний блоки й забезпечує взаємозв'язок мети, змісту, принципів, методів, технологій і результатів професійної підготовки майбутніх фахівців;

– експериментальне підтвердження ефективності запропонованих педагогічних умов і структурно-функціональної моделі, що засвідчено статистично значущою позитивною динамікою рівнів сформованості крос-культурної компетентності студентів експериментальної групи та підтверджує доцільність їх упровадження у процес професійної підготовки бакалаврів спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Попри значущість отриманих О. М. Туріциної методологічних, теоретичних і практичних дослідницьких результатів, мусимо висловити деякі зауваження та побажання до дисертації, які носять переважно рекомендаційний або ж дискусійний характер та можуть посприяти подальшим дослідженням у цій галузі, а саме:

1. Експериментальна частина дисертації містить значний обсяг емпіричних матеріалів, зокрема результати педагогічного експерименту, статистичні дані, таблиці та діаграми. Наведені матеріали переконливо підтверджують достовірність отриманих результатів і ефективність запропонованих педагогічних умов. Водночас їх значна кількість дещо перевантажує основний текст роботи. На нашу думку, частину розширених статистичних матеріалів, проміжних результатів і додаткових аналітичних даних доцільно було б винести до додатків, залишивши в основному тексті узагальнені результати експериментальної перевірки та їх наукову інтерпретацію. Це сприяло б більшій структурованості викладу, концентрації уваги на ключових положеннях дослідження та підвищенню його сприйняття.

2. У дисертації ґрунтовно обґрунтовано педагогічні умови формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин та розроблено відповідне методичне забезпечення їх реалізації. Водночас, зважаючи на значущість міжнародного досвіду у сфері міжкультурної освіти, доцільним було б розширити аналіз зарубіжних практик формування крос-культурної компетентності студентів у закладах вищої освіти та показати можливості адаптації ефективних освітніх моделей і технологій до українського освітнього контексту. Це дозволило б посилити практичну спрямованість дослідження та поглибити його порівняльний аспект.

3. Запропонована авторкою система формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин має значний практичний потенціал. Водночас, з огляду на прикладний характер дослідження, доцільним було б представити окремим структурним елементом методичні рекомендації щодо реалізації визначених педагогічних умов у процесі професійної підготовки здобувачів освіти. Розроблення таких рекомендацій із конкретизацією алгоритмів використання кейс-методу, рольових і ситуаційних ігор, тренінгових технологій, предметно-мовного інтегрованого навчання та організації міжкультурної взаємодії значно посилює практичну значущість виконаного дослідження.

Повнота викладення результатів дисертації в опублікованих працях.

За матеріалами дисертаційного дослідження опубліковано 36 наукових праць. Основні наукові положення та результати дослідження представлено у 7 публікаціях, серед яких стаття у науковому виданні, що індексується міжнародною наукометричною базою даних Scopus, 5 статей у наукових виданнях, включених до категорії Б Переліку наукових фахових видань України, стаття у колективній монографії, а також праці апробаційного характеру.

Основні результати дослідження апробовано під час участі у міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, де представлено та обговорено теоретичні положення, методологічні підходи, педагогічні умови й результати експериментальної перевірки формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин

Ідентичність змісту основних положень дисертації. Дисертація О. М. Туріциної оформлена відповідно до чинних вимог такого рівня робіт.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертаційного дослідження є логічними, змістовними та належним чином узагальнюють результати проведеної роботи. Вони відображають авторське бачення досліджуваної проблеми, демонструють високий рівень теоретичного осмислення й інтерпретації отриманих результатів, а також цілісність і завершеність наукового дослідження.

Загальний висновок. Проведений аналіз дисертаційного дослідження О. М. Туріциної на тему: «Формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин» дає підстави стверджувати, що робота є актуальним, завершеним, самостійно виконаним і цілісним науковим дослідженням, яке характеризується науковою новизною, теоретичною значущістю та практичною цінністю отриманих результатів.

У дисертації представлено науково обґрунтовані результати, які забезпечили вирішення важливого наукового завдання, пов'язаного з теоретичним обґрунтуванням та практичною реалізацією педагогічних умов і методики формування крос-культурної компетентності бакалаврів з міжнародних відносин у процесі професійної підготовки. Запропонована методика ґрунтується на визначених методологічних підходах і педагогічних принципах, передбачає інтеграцію крос-культурного компонента у зміст освітнього процесу, використання сучасних інтерактивних педагогічних технологій, предметно-мовного інтегрованого навчання, а також створення умов для практичної міжкультурної взаємодії здобувачів освіти. Отримані результати є достовірними, мають належний рівень теоретичного узагальнення та можуть бути використані для вдосконалення професійної підготовки бакалаврів спеціальності міжнародні відносини у закладах вищої освіти.

Рецензоване дослідження за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів відповідає встановленим вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Туріцина Олена Миколаївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Офіційний опонент старший науковий співробітник відділу дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент Марина ПАВЕЛЬЧУК